

"חוזים יש לקיים"
האם גם בעידן התפשטות נגיף הקורונה?
מזכר לקוחות מחלקת ליטיגציה – מרץ 2020

לקוחות יקרים,

כלל מובהק בדיני החוזים מורה כי "חוזים יש לקיים". אלא שבימים אלה, לא ניתן שלא לתהות מהן ההשלכות של התפשטות הנגיף על התחייבויות חוזיות.

השיח הציבורי בימים האחרונים מתמקד בצעדים המשמעותיים שנוקטת מדינת ישראל, כמו גם מדינות אחרות, בניסיון למנוע את התפשטות הנגיף ולשמור על בריאות הציבור. את מרכז הבמה תופסות הגבלות הולכות ומתהדקות על תנועת אזרחים, התכנסויות ציבוריות, מעברי גבולות ועוד. לאלה יש לצרף חששות מפני מיתון ומשברים מאקרו-כלכליים שעלולים להיגרם מהמשך התפשטות הנגיף.

בהמולת היום סוגיות חשובות לא פחות נדחקות לקרן זוית. דוגמה מובהקת לכך היא השפעת התפשטות נגיף הקורונה על השוק הפרטי, ובכלל זה על התחייבויות חוזיות. החיים במדינת ישראל מאופיינים אולי יותר מכל ברצף של אירועים שוברי שגרה, ובמרכזם – הסלמות ביטחוניות.

בעוד שניתן לצפות מצדדים לחוזה לקחת בחשבון לפחות חלק מן האירועים הבלתי שגרתיים שהפכו למרכיב בשגרה הישראלית, יש מקום לתהות האם התפשטות נגיף הקורונה נחשבת לסיכון שצדדים לחוזה נטלו על עצמם בהתקשרותם החוזית.

על כך ועוד במזכרנו זה.

שורות תחתונות:

- ✓ צד לחוזה עשוי להיות פטור מחובותיו החוזיות במקרה של אונס או סיכול החוזה.
- ✓ הפטור מותנה בשני התנאים המצטברים הבאים:
  - (1) העדר ידיעה והעדר צפיה של הנסיבות המסכלות.
  - (2) אי יכולת למנוע את הנסיבות המסכלות.
- ✓ בגדר הנסיבות המסכלות נכללות, בעיקרו של דבר, נסיבות שבגינן החוזה אינו בר קיום (פיזית או חוקית), נסיבות המשנות באורח יסודי את קיום החוזה, או נסיבות ההופכות את קיום החוזה לבלתי מעשי.
- ✓ הפסיקה בישראל נוטה לראות מפר חוזה כמי שצריך היה לצפות אירועים מסכלים, עד כדי כך שהלכה למעשה הגנת הסיכול כמעט נתרסקה מתוכן.

- ✓ עם זאת, בתי המשפט נכונים לבחון לא רק את יכולת צפיית האירוע החריג כשלעצמו, אלא גם את השפעתו על מהות היחסים החוזיים.
- ✓ הכרת בית המשפט בטענת הסיכול אינה מביאה לפקיעתו של החוזה אלא מעמידה לחייב פטר מהתחייבויותיו החוזיות וטענת הגנה מפני תביעת אכיפה ופיצויים.
- ✓ עם סיכול החוזה מוסמך בית המשפט לאזן בין הצדדים לחוזה ולחייב כל צד בהשבה אך ניתן לחייב רק את מפר החוזה בשיפוי הנפגע.
- ✓ על-אף שהסדר הסיכול הקיים בישראל הינו גורף, ניתן להכיר בסיכול חלקי במקרים שבהם סוכל רק חלק מן החוזה.
- ✓ דיני הסיכול הם דינים דיספוזיטיביים, כלומר ניתנים להתנאה על-ידי הצדדים לחוזה, ולכן בכל מקרה ומקרה יש משמעות רבה להוראות החוזה שעליהן הסכימו הצדדים.

הנושאים הנכללים במזכר:

התנאים להכרה בטענת סיכול חוזה

- בסיס רעיוני..... 3
- בסיס חקיקתי..... 3
- "נסיבות מסכלות"..... 3
- מגמות עיקריות בפסיקה..... 3-4

תוצאות ההכרה בטענת סיכול חוזה

- משמעות ההכרה בטענת הסיכול..... 4
- סעדים..... 4
- סיכול חלקי..... 4
- דיני הסיכול הם דינים דיספוזיטיביים 4-5

התנאים להכרה בטענת סיכול חוזה

בסיס רעיוני – דיני סיכול חוזה נועדו להסדיר את חלוקת הסיכונים בין הצדדים לחוזה בעקבות אירועים בלתי צפויים, המתרחשים בטווח שבין כריתת החוזה לבין המועד שנקבע לקיומו. על דרך הכלל, דיני הסיכול נוגעים לחוזים ארוכי טווח, החשופים מעצם טיבם לסיכונים הולכים וגוברים ככל שמתארך משך קיומו של החוזה.

בסיס חקיקתי – לצד דיני סיכול מיוחדים, דין הסיכול הכללי קבוע בסעיף 18 לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א-1970. על-פי סעיף זה, להגנתו של מפר חוזה יכולה לעמוד טענת סיכול שתביא למחילה על התחייבויותיו החוזיות, וזאת אם ההפרה נגרמה בשל נסיבות שלא היו ידועות או צפויות, בכוח או בפועל, בעת כריתת החוזה, ולא היה ביכולתו של המפר למנוע אותן. שני תנאים אלו הם **מצטברים**.

"נסיבות מסכלות" – לשון החוק כוללת נסיבות שבהן קיום החוזה הוא בלתי אפשרי, בלתי חוקי או שונה באופן יסודי ממה שהוסכם עליו בין הצדדים. אך ניתן להכליל במושג הסיכול גם נסיבות שבהן קיום החוזה הוא בלתי מעשי או שמטרת החוזה נכשלה. ובהתאמה לימינו, התפשטות נגיף הקורונה הינה נסיבה אשר כמובן לא היתה צפויה או ידועה "בפועל" לצדדים שנקשרו בחוזה. אך מתעוררת השאלה האם התפשטותו של נגיף קטלני, כדוגמת הקורונה, הינה נסיבה שצדדים לחוזה צריכים לצפות "בכוח", כלומר – על-פי אמת המידה של "האדם הסביר". נתמקד להלן במרכיב זה.

מגמות עיקריות בפסיקה – היכולת לצפות "בכוח" את נסיבות הסיכול זכתה לפרשנות מרחיבה ביותר בפסיקה, כך שהגנת הסיכול הפכה כמעט לאות מתה. דוגמה מוכרת בהקשר זה היא פסק-הדין שבו קבע בית המשפט העליון כי עליית המחירים התלולה בעקבות מלחמת יום הכיפורים (שתפסה בהפתעה גמורה את המדינה על כל זרועותיה) לא היתה בבחינת אירוע "בלתי צפוי" (בכוח) לצדדים לחוזה. השופט משה לנדוי אף העלה באותו פסק-דין את השאלה האם עצם פרוץ המלחמה לא צריך היה להיחשב לאירוע צפוי (בכוח). בדומה לכך נקבע בפסיקה כי ניתן לצפות שינוי בשער המטבע ועיכוב בקבלת אישורי מיסים בעקבות מיחשוב משרדי מס שבח, כמו גם קרה שמנעה שיווק של פרי הדר או ירידת גשמים בתחילת העונה.

האם מכך נובע כי בית המשפט ידחה כל טענה לסיכול חוזה בעקבות התפשטות נגיף הקורונה? קשה לומר.

על ההרחבה היתירה של מרכיב הצפייה "בכוח" נמתחה ביקורת חריפה בספרות. בנוסף, ישנם ניצנים בפסיקה המציגים עמדה מרוכבת יותר לפיה יש לבחון לא רק את יכולת צפיית האירוע החריג כשלעצמו, אלא גם את **השפעתו** על מהות היחסים החוזיים.

לפיכך, ייתכן כי בהקשר התפשטות נגיף הקורונה תהא זו טענה טובה כי הצדדים לא צפו את עוצמתה והתמשכותה של המגפה, את השפעתה החריפה והממושכת על המשק וכן את הצעדים המשמעותיים שננקטו על-ידי הרשויות כדי להתמודד עם המאורע.

יש להטעים, עם זאת, כי הגם שבהחלט יש מקום לביקורת שנמתחה על "סיכול הגנת הסיכול", גם צמצום הגנת הסיכול אינו נטול טעמים, ובמיוחד ב"ארועים המוניים" כמו מלחמה או מגיפה. מצד אחד, קיים קושי להטיל על צד לחוזה לשאת לבדו בסיכון שהתממש, ושבעת כריתת החוזה הוא עצמו, או תוצאותיו, לא היו ניתנים לצפיה סבירה. מצד אחר, יש קושי בכך שמתן פטור מקיום חיובים יוביל לפגיעה בצד השני לחוזה – שאפשר וגם הוא נושא על גבו התחייבויות חוזיות שאותן נטל בהסתמך על החוזה שסוכל. כלומר, מעבר לשאלת היחסים הפרטנית בין הצדדים לחוזה, נראה שיש מקום לשקול גם שיקולים מערכתיים רחבים יותר.

ולאחר שעמדנו על התנאים להכרה בסיכול חוזה, מה ניתן להשיג מטענת הסיכול?

תוצאות ההכרה בטענת סיכול חוזה

משמעות ההכרה בטענת הסיכול – הכרה בטענת סיכול בישראל אינה מביאה לפגיעה אוטומטית של החוזה. במקום זאת, קבלת טענת סיכול מקנה לחייב **פטור** מהתחייבויותיו החוזיות **והגנה** מפני תביעות אכיפה ופיצויים. לצד השני, לעומת זאת, נתונה במקרה זה רק תרופת ביטול החוזה ואם הוא לא ישתמש בה, החוזה ימשיך להתקיים.

סעדים – עם ההכרה בטענת הסיכול, מסמך סעיף 18(ב) לחוק התרופות את בית המשפט לחייב כל צד **להשיב** לצד השני מה שקיבל על פי החוזה או את שוויו, וכן לחייב את המפר **בשיפוי** הנפגע על ההוצאות הסבירות שהוציא ועל ההתחייבויות שהתחייב בהן באופן סביר לשם קיום החוזה. כלומר, בניגוד להשבה שבה מוסמך בית המשפט לחייב את **שני הצדדים** לחוזה, בשיפוי ניתן לחייב את **המפר** בלבד.

סיכול חלקי – על-אף הנוסח הגורף של הסדר הסיכול שבסעיף 18 לחוק התרופות, בית המשפט העליון פסק כי במצבים שבהם ניתן להבחין בין החלק המסוכל לשאר חלקי החוזה **ניתן** יהיה להכיר בסיכול חלקי.

להשלמת התמונה, נתייחס לשאלה האם בניסוח החוזה יש לצדדים השפעה על דיני הסיכול.

דיני הסיכול הם דינים דיספוזיטיביים והצדדים לחוזה רשאים להתנות על דיני הסיכול, כמו גם על רוב דיני החוזים האחרים.

פרקטיקה מקובלת בהקשר זה היא קביעת תניה בחוזה לפיה כל צד רשאי לבטלו בהתקיים "כוח עליון" שימנע את קיום החוזה או שישפיע באופן משמעותי על קיומו. במקרים אחרים צדדים לחוזה קובעים תניות מפורטות יותר המתייחסות למגוון אירועים חיצוניים חריגים ואשר מחלקות את הסיכון בין הצדדים במקרה של התרחשות כל מאורע. מכל מקום, ההכרעה בדבר תחולתם של דיני הסיכול על חוזה מסוים כפופה לאופן שבו יפרש בית המשפט את החוזה, על-פי לשונו ובהתחשב בנסיבות כריתתו, ובנסיבות האירוע המסכל.

מזכר לקוחות זה אינו מהווה ייעוץ משפטי ומוגש כשירות לקהל לקוחותינו. נשמח לסייע ולייעץ בכל שאלה שמתעוררת.

עו"ד אורי שורק, שותף, ראש מחלקת ליטיגציה (משותף)
uri@agmon-law.co.il

עו"ד טל מישר, שותפה, ראש מחלקת ליטיגציה (משותפת)
tal@agmon-law.co.il

עו"ד עשור ויצמן, מחלקת ליטיגציה
asor@agmon-law.co.il

